

استفاده بهینه از ظرفیت شفافیت تسهیلات کلان و اشخاص مرتبط بانکی^۱

بر اساس اطلاعات صورت‌های مالی بانک‌ها، «مانده تسهیلات» بیش از ۷۰ درصد دارایی بانک‌ها را شامل می‌شود. بخش عمده‌ای از این تسهیلات، در قالب «تسهیلات کلان» و «تسهیلات پرداختی به اشخاص مرتبط و شرکت‌های زیرمجموعه» است. رشد سهم تسهیلات کلان، باعث افزایش ریسک تمرکز و تامین مالی ترجیحی بنگاه‌های زیرمجموعه بانک‌ها شده و اختلال در برنامه‌ریزی اعتباری را به همراه خواهد داشت.

بیان مسأله

پرداخت تسهیلات توسط بانک‌ها، نقطه آغاز «خلق پول بانکی» و مسیر اصلی «افزایش نقدینگی» و «تخصیص اعتبار» است. اگر تخصیص اعتبارات بانکی به درستی اتفاق بیفتد، منجر به رشد اقتصادی می‌شود و در غیر اینصورت، نتیجه‌ای جز رکود و تورم نخواهد داشت. یکی از مهمترین بخش‌های تسهیلات پرداختی توسط بانک‌ها، «تسهیلات کلان» و «تسهیلات اشخاص مرتبط» است. این بخش از تسهیلات بانکی به دلیل ارقام قابل توجه و دخیل بودن ارتباطات و چانه‌زنی در آن، امکان انحراف بالایی دارد. نتیجه این انحراف افزایش ریسک‌های بانکی، عدم توازن بخش‌های اقتصادی در دسترسی به تسهیلات و تامین مالی ترجیحی بنگاه‌های ناکارآمد وابسته به بانک خواهد بود.

از طرفی ابزارهای نظارتی سیاست‌گذار برای کنترل و تنظیم‌گیری در پرداخت تسهیلات کلان و اشخاص مرتبط کافی نبوده و علیرغم وجود ظرفیت‌های متعدد در قوانین و مقررات، بانک مرکزی تمایلی به استفاده از شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات در جهت نظارت و پایش شبکه بانکی نداشته است.

تحلیل

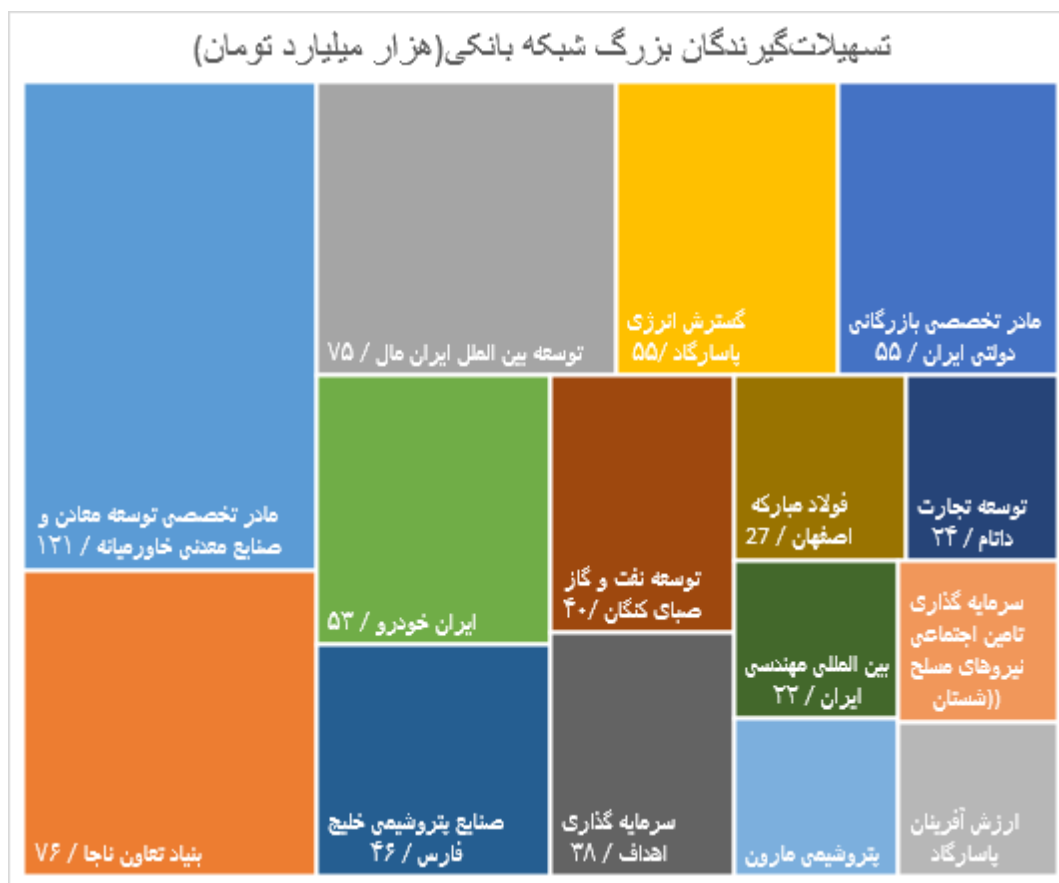
در ۳ سال گذشته، مجلس شورای اسلامی با وضع یک مصوبه مترقی در قانون بودجه، تکالیفی را برای شبکه بانکی و بانک مرکزی تعیین کرد تا شفافیت بانکی با یک الزام اجرایی صریح و عملیاتی محقق گردد. بر اساس این ماده قانونی، بانک مرکزی ملزم شد اطلاعات «تسهیلات و تعهدات کلان و اشخاص مرتبط بانک‌ها» را به طور کامل بر اساس تعاریف مقرر در آئین‌نامه‌ها، به صورت فصلی در تارنمای خود منتشر کند و در دسترس عموم قرار دهد. در واقع مجلس، بانک مرکزی را ملزم کرد تا با انتشار بخش مهمی از تسهیلات پرداختی بانک‌ها، با استفاده از ظرفیت «نظارت عمومی» از انحرافات و تخلفات و مفسد بانکی جلوگیری کند.

دستاورد اجرای قانون مذکور این بود که برای اولین بار بعد از انقلاب اسلامی، مهمترین بخش خلق پول بانکی یعنی «تسهیلات کلان و اشخاص مرتبط» شفاف شد و وضعیت حدود نیمی از کل تسهیلات بانکی به واسطه آن در دسترس عموم قرار گرفت که در نوع خود بی‌سابقه بود. پس از آن در قانون بانک مرکزی، شفافیت اطلاعات بانکی از تسهیلات کلان و اشخاص مرتبط به اموال مازاد، تسهیلات قرض الحسنه، خط اعتباری پرداختی به بانک‌ها و نیز قوانین دائمی کشور تسری پیدا کرد.

^۱ تهیه شده توسط سید عباس عباسپور مدیر گروه پول و بانک اندیشکده اقتصاد مقاومتی؛ تیر ۱۴۰۳ (دارای منابع و تحقیقات پشتیبان)

بررسی اطلاعات منتشر شده مطابق با مصوبه مجلس در خصوص شفافیت تسهیلات کلان و اشخاص مرتبط بانکی حاکی از تخلفات گسترده و خارج از سقف مجاز تعیین شده در زمینه پرداخت تسهیلات کلان و اشخاص مرتبط، تخصیص غیربهبینه و ناعادلانه تسهیلات توسط بعضی بانکها و همچنین عدم نظارت موثر بانک مرکزی جهت جلوگیری از تخصیص کارای تسهیلات بانکی در جهت تقویت فعالیت‌های مولد بوده است.

حال با استفاده از ظرفیت مصوبه قانونی مجلس که توسط بانک مرکزی اجرا شده، می‌توان زمینه نظارت بهینه و جهت‌دهی تسهیلات بانکی را فراهم آورد؛ به ویژه در شرایطی که کنترل ترازنامه بانکها، تسهیلات دهی را محدود کرده و بهبود کیفیت اعطای تسهیلات ضروری است.

راهبردهای پیشنهادی

به منظور بهره برداری بهینه از مصوبه قانونی مجلس و تثبیت و تکمیل آن، موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

- انتشار پیوسته، منظم، برخط و حداکثری اطلاعات بانکی توسط بانک مرکزی با استفاده از ظرفیت قانونی ماده ۲۰ قانون «بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران» در جهت تحقق نظارت عمومی بر خلق پول بانکی
- پیگیری و نظارت بر رعایت حدود مقرر در دستورالعمل‌ها و مقررات مرتبط با پرداخت تسهیلات کلان و اشخاص مرتبط به منظور کنترل ریسک اعتباری و تامین مالی ترجیحی در بانکها
- شفافیت مصوبات مرتبط با پرداخت تسهیلات کلان و اشخاص مرتبط در «هیات عالی بانک مرکزی» و قاعده‌مند شدن استثنائات و مجوزهای قانونی اعطایی برای پرداخت تسهیلات خارج از شمول مقررات بانکی در این نهاد تصمیم‌گیر